

6. TOPLUMSAL YAPI ARAŐTIRMALARI ATÖLYESİ

Afetler ve Toplumsal Yapı

30 MAYIS 2023

ÖZET VE BİLDİRİ KİTAPÇIĞI

TOPLUMSAL YAPI
ARAŐTIRMALARI PROGRAMI

Toplumsal Yapı Araştırmaları Programı (TYAP)

Türkiye'nin toplumsal yapısı hızlı ve daimi bir değişim ve farklılaşma süreci içerisinde. Bu değişim sürecinin anlaşılması ve açıklanması için kapsamlı ve sürekliliği olan araştırmalara ve yeni perspektiflere ihtiyaç bulunmaktadır. Bu doğrultuda Lütfi Sunar tarafından yürütölen Toplumsal Yapı Araştırmaları Programı kapsamında toplumsal değişim, tabakalaşma ve hareketlilik alanlarında araştırmalar yapılmakta, etkinlikler gerçekleştirilmekte ve yayınlar yapılmaktadır.

Programın temel amacı, Türkiye'deki toplumsal değişimin anlaşılabilmesi ve nitelikli olarak değerlendirilebilmesi için alandaki kuram ve perspektifler değerlendirilerek bilgi birikiminin ortaya konulması, değişimin ve dinamiklerini çözümlenmesi ve kavramsallaştırılarak sosyal bilim çalışmalarına temel sağlanmasıdır. Bu kapsamda toplumsal yapı ve toplumsal değişim ile ilgili ortaya konan temel teorik yaklaşımlar ve ampirik çalışmaların değerlendirilmesi, toplumsal yapının tahlil edilmesini sağlayacak model ile teorik bütönlüğü olan, pratik ve kolay uygulanabilir analiz araçlarının geliştirilmesi, Türkiye toplumsal yapısının, bileşenlerinin, hareketliliği sağlayan dinamiklerin çözümlenmesine ve tartışılmasına katkı sağlayacak akademik toplantıların düzenlenmesi ve yayınların literatüre kazandırılması hedeflenmektedir.

TYAA 6: “Afetler ve Toplumsal Yapı” Atölye Programı

30 Mayıs, İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Kayıt: 10:00 - 10:30

Açılış: 10:20 - 10:30

I. Oturum: Afetler ve Bölge Sosyoekonomisine Etkileri
10:30 - 12:15

**Asrın Depremi Öncesinde ve Sonrasında Deprem Bölgesindeki
Şehirlerin Potansiyelleri Nelerdir?**

Dr. Öğr. Üyesi Cenk Beyaz, İstanbul Medeniyet Üniversitesi

**XIX. Yüzyıldan Günümüze İstanbul’da Yaşanan Afetlerin Sosyal ve
İktisadi Sonuçları**

Dr. Zeynep Günay, İstanbul Büyükşehir Belediyesi

**Depremden Etkilenen İllerin 2014-2021 Yılları Arasındaki Yer
Değiştirme Hareketleri**

Arş. Gör. Ece Bengi Sağlamer, İstanbul Medeniyet Üniversitesi

TYAA 6: “Afetler ve Toplumsal Yapı” Atölye Programı

II. Oturum: Afetlerin Toplumsal Gruplara Yansımaları

13:00 - 15:15

Gençlerde Doğal Afet Sonrası Süreçte Ortaya Çıkan Baş Etme Biçimleri ve İnanç

Doç. Dr. Abdullah İnce, Sakarya Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ziya Erdiñ, Sakarya Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Yunus Emre Temiz, İnönü Üniversitesi

Depremzede Olan ve Olmayan Yetişkinlerin Depreme Bakışları

Dr. Öğr. Üyesi İhsan Kutlu, Sakarya Üniversitesi

Zehra Yılmaz, Sakarya Üniversitesi

Şeyma Durdu Akçay, Sakarya Üniversitesi

6 Şubat Depremlerindeki Afet Yönetim Süreçleri ve Sivil Toplum Kuruluşları

Prof. Dr. Gökhan Tuncel, İnönü Üniversitesi

Depremzede Bir Sosyoloğun Deneyiminden Depremin Sosyolojisi ve Sosyal Psikolojisi

Prof. Dr. Vehbi Bayhan, İnönü Üniversitesi

I.Oturum: Afetler ve Bölge Sosyoekonomisine Etkileri

10:30 - 12:15

Asrın Depremi Öncesinde ve Sonrasında Deprem Bölgesindeki Şehirlerin Potansiyelleri Nelerdir?

Dr. Öğr. Üyesi Cenk Beyaz, İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Bu sunumda 6 Şubat 2023 tarihinde 04:17'de 7.7 ve 13:24'te 7.6 şiddetlerinde Kahramanmaraş'ın Pazarcık ve Elbistan ilçeleri merkezli meydana gelen depremlerin öncesinde depremin etki ettiği 11 ilin (Adana, Şanlıurfa, Gaziantep, Diyarbakır, Hatay, Kahramanmaraş, Malatya, Adıyaman, Elazığ, Osmaniye, Kilis) sahip oldukları potansiyeller ele alınıp deprem sonrasında meydana gelen değişimler bölge için yayınlanan raporların sağladıkları veriler üzerinden ele alınacaktır. Depremlerin öncesinde 11 ilin sahip olduğu nüfus, yapı stoku, işgücü, istihdam, gelir, ihracat, ithalat, eğitim, kültür, tarih, turizm, enerji kaynakları, ulaşım, tarım ve hayvancılık gibi unsurlar ifade edilecektir. Deprem sonrasında bu unsurlarda meydana gelen değişimler vurgulanarak bilhassa bölgede vuku bulan insan hareketliliği, arama ve kurtarma çalışmaları, depremin maliyeti, sosyal ve çevresel etki gibi konular hakkında erişilebilen veriler aracılığıyla deprem bölgesinin vaziyeti tasvir edilmeye çalışılacaktır.

I.Oturum: Afetler ve Bölge Sosyoekonomisine Etkileri

10:30 - 12:15

XIX. Yüzyıldan Günümüze İstanbul'da Yaşanan Afetlerin Sosyal ve İktisadi Sonuçları

Dr. Zeynep Günay, İstanbul Büyükşehir Belediyesi

İnsanlık tarihi kadar kadim bir geçmişe sahip olan mesken, tarih boyunca farklı yapı malzemeleri kullanılarak inşa edilmiştir. Geçmişten günümüze kadar yaşanan çeşitli doğal afetler yapı malzemesinde kullanılan ürünün niteliği üzerinde etkili olmuştur. Yaşanan deprem ve yangın gibi afetler neticesinde ahşap yapılaşmadan betonarmeye geçiş süreci hızlanmıştır. Yaşanan nüfus hareketliliği şehirlerde yapı üretiminin ivme kazanmasına sebep olmuştur. Artan nüfus ile birlikte kentlerin dönüşümleri gerek sivil yapılaşma gerekse sosyal konut projeleri kapsamında inşa edilmiştir. Böylelikle yapılaşma bir şehrin her alanına yayılmaya başlamıştır. Şehirleşmenin en önemli göstergesi nüfus yoğunluğudur. Artan nüfus ile birlikte yaşanılabilir kentsel mekanlar oluşturulmaya çalışılmıştır. Kentsel mekanların oluşumu dönüşüm ile gerçekleşmiştir. Yaşanan dönüşümlerin en büyük problemi ise inşa edilen yapıların ekonomik ömürleri ve fiili ömürleri arasında tutarsız bir ilişkinin olmasıdır. Bu çalışmada afetlerin hassaten İstanbul özelinde XIX. yüzyıldan günümüze; kullanılan yapı malzemeleri üzerinde ki etkisi ile birlikte afetlerin içtimai ve iktisadi anlamda oluşturduğu sosyal etkilerin neler olduğu hususuna vurgu yapılmıştır. Afet sonrası kent ve mekan dönüşümlerinin şehirleşme üzerindeki etkisi bununla birlikte istihdama olan katkısı üzerinde çalışma yapılmıştır.

I.Oturum: Afetler ve Bölge Sosyoekonomisine Etkileri

10:30 - 12:15

Depremden Etkilenen İllerin 2014-2021 Yılları Arasındaki Yer Değişirme Hareketleri

Arş. Gör. Ece Bengi Sağlamer, İstanbul Medeniyet Üniversitesi

6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli gerçekleşen iki büyük depremin yarattığı hasar tüm Türkiye'yi derinden etkilemiştir. Ailelerini, yakınlarını, sevdiklerini kaybeden; evlerinden ve işlerinden olan insanların yaşamlarını idame ettirebilmek için ise kısa ve uzun vadede yeni işler, yeni haneler edinmesi gerekmektedir. Yeni hayatların kurulma süreci ise özellikle depremden etkilenen on bir il ve bu illerden göç edilen şehirlerdeki yapıyı değiştirecektir. Bu sebepten ötürü deprem felaketinden önceki süreçte bahsi geçen illerdeki yer değiştirme hareketlerinin analizi deprem sonrası yaşanacak hareketleri öngörebilmek ve planlama yapabilmek açısından önemli görülmektedir.

Araştırma gerçekleştirilirken TÜİK'in 2014-2021 yılları arasındaki verileri kapsayan ikamet edilen il ve doğum yerine göre iller arası göç eden nüfus istatistiklerinden yararlanılmıştır. Depremden etkilenen on bir ilin sakinlerinin bahsi geçen 8 yılda en fazla hangi illere taşındığı tespit edilerek deprem sonrası yönelimi anlamak için bir başlangıç oluşturulmak istenmektedir. TÜİK'in incelenen verileri doğum yeri ve alınan ikameti göstermektedir. Tablo yorumlanırken kişilerin önemli bir çoğunluğunun doğdukları yerde ikamet ettikleri varsayılarak analiz gerçekleştirilmiştir. Analizin nihayetinde ele alınan 8 yılda en fazla göçün İstanbul iline gerçekleştiği görülmektedir. Başka ile taşınanların ortalama %10'unun seçtiği İstanbul'un özellikle eğitim ve istihdam olanaklarının bu sıralamada ilk başta gelmesinin sebebi olarak gösterilmesi yanlış bir değerlendirme olmayacaktır. İstanbul'un ardından ise genellikle Ankara gelirken Mersin ve Antalya illerine olan taşınmaların da hatırı sayılır ölçüde olduğunun vurgulanması gerekmektedir. Bu sonuçlar neticesinde gerekli olduğu düşünülen politika önerileri ve taşınmaların doğuracağı sonuçlar araştırmada ele alınmıştır.

II.Oturum: Afetlerin Toplumsal Gruplara Yansımaları

13:00 - 15:15

Gençlerde Doğal Afet Sonrası Süreçte Ortaya Çıkan Baş Etme Biçimleri ve İnanç

Doç. Dr. Abdullah İnce, Sakarya Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ziya Erdiñ, Sakarya Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Yunus Emre Temiz, İnönü Üniversitesi

İnsanlar doğal afetleri (deprem, sel, salgınlar vb.) anlamlandırma, yorumlama ve onlarla başa çıkmada dini inançlara başvurmuş ve böylece ruh sağlıklarını korumaya çalışmışlardır. Doğal afetlerde ruh sağlığını koruma sürecinde Tanrı tasavvuru ve kader inancı ön plana çıkmaktadır. Bu araştırmada doğal afet zamanında gençlerde dini inanç ile ruh sağlığı ilişkisi dini baş etme süreçleri açısından incelenecektir. Araştırmada veri toplama aracı olarak nitel veri toplama tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşme ve gözlem kullanılmıştır.

Doğal afetler hayatın normal akışını bozar, insanın hayatını kontrol etme imkânını elinden alır ve çok önemli toplumsal ve ruhsal problemler doğurur. Bireyler doğal afetler yaşadığında bunu açıklama ihtiyacı hisseder. Başa gelen felaketi açıklayamamak felaketin oluşturduğu ruhsal problemleri çözmezi zorlaştırır. Bu sebeple doğal afetlerin oluşturduğu stres ve gerilimi aşarak normal yaşama dönmenin yolu olayların anlamlandırılmasıdır. Araştırmalar, dini inançları, bireylerin doğal afetleri anlamlandırma ve açıklamada müracaat ettikleri önemli referans kaynakları olduğunu göstermektedir (Köse ve Küçükcan, 2006: 14, 19). Gençlik biyolojik, psikolojik ve sosyolojik yönleri bulunan bir kavramdır. Gençlik tanımları hangi kriterin esas alınacağına göre değişebilmektedir. Diğer taraftan kavramın tanımı bölgesel ve kültürel faktörleri dikkate almayı gerektirmektedir. BM tarafından yapılan tanımlarda gençlik tanımı 25-30'lu yaşları içine alacak şekilde genişletilmektedir (UNDP, 2014: 9). Gençlik ve Spor Bakanlığı da gençliğin biyolojik olmaktan ziyade sosyolojik olarak ele alınması gerektiğine vurgu yaparak, gençlik tanımının toplumların sosyoekonomik gelişimleri, kültür ve geleneklerine göre değişebileceğini ifade etmektedir. Bu çalışmanın hedef kitlesini oluşturan araştırma grubu 15-29 yaş grubudur.

Doğal afetler gerek gerçekleşmesi açısından insanın gücünü aşmaktadır. Bu sebeple doğal afetleri anlamlandırma konusunda belirli bir zorluk bulunmakta bireyler üst bir takım açıklamalara müracaat etmektedir. İnsanın gücünü aşan deprem gibi doğal afetlerin sadece fiziksel sebeplerle izah edilmesi insanları ruhsal olarak tatmin etmemiş ve bazı metafizik açıklama sistemlerine başvurulmuştur. Bu noktada başvuru açıklama biçimlerinin başında dini inanç gelmektedir. Bireylerin doğal afetlere yönelik dini yaklaşımını belirleyen merkezî unsur Tanrı tasavvurları ve buna bağlı olarak geliştirdikleri kader inançlarıdır. Bireyin sahip olduğu Tanrı tasavvuru ve kader inancı doğal afetleri algılama, açıklama ve ona yönelik tutumunu belirleme gücüne sahiptir. Ergenlik ve gençlik döneminde bireylerin inanç ve değer dünyasında dönemin kritik özellikleri gereği belirli sorgulamalar yapılmaktadır (Vergöte, 1981; Hökeleki, 1993). Doğal afetler esnasında bütün bireylerde ortaya çıkan sorgulama ve anlamlandırma sorunu gençlerde daha yoğun gözlenebilir. Çünkü gençler yaşadıkları dönem gereği sorgulama ve dini kimliğini kurma aşamasındadır. Doğal afetler esnasında gençlerin inanç dünyalarındaki çatışmaların analiz edilmesi, onların hayatı anlamlandırma biçimlerini ortaya koymak bakımından elzem bir durumdur.

TÜBİTAK 1002 C Projeleri kapsamında desteklenen bir saha araştırmasında elde edilen verilerden hareketle gerçekleştirilecek bu sunumda, 15-29 yaş grubunda yer alan bireylerin doğal afetler sonrasında ortaya çıkan psikososyal sorunlarla baş etmede inancın rolü ve baş etme biçimleri incelenecektir. Depremden hemen sonra deprem bölgesinde yüz yüze mülakat yoluyla elde edilen verilerden yola çıkarak gençlerin baş etme biçimlerinin ortaya konması çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır.

II.Oturum: Afetlerin Toplumsal Gruplara Yansımaları

13:00 - 15:15

Depremzede Olan ve Olmayan Yetişkinlerin Depreme Bakışları

Dr. Öğr. Üyesi İhsan Kutlu, Sakarya Üniversitesi

Zehra Yılmaz, Sakarya Üniversitesi

Şeyma Durdu Akçay, Sakarya Üniversitesi

Doğa olayları sonuçları itibarıyla insanları etkilediği noktada doğal afetler olarak tanımlanmaktadır ve depremler bu afetlerden biridir. Yerleşim yerlerinde yaşanan depremler de büyüklüğü ölçüsünde büyük bir toplumsal afete yol açabilme potansiyeline sahiptir. Bu çalışmanın amacı deprem olgusunun kavramsal algılanışının metaforlar yoluyla incelenmesidir. Çalışmada bir olgubilim deseni olarak metafor analizi yoluyla deprem kavramına ilişkin araştırma yapılmıştır. Araştırmanın örneklemini Kahramanmaraş ve Ankara ilinde yaşayan yetişkin bireyler oluşturmuştur. 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş ilinde meydana gelen depremlerden etkilenen 65 yetişkin depremzede birey (20-65 yaş) ve Türkiye’de 4. Derece deprem bölgesi illerden biri olan Ankara’da yaşayan ve depremzede olmayan 50 yetişkin birey (20-65 yaş) ile çalışılmıştır. Deprem kavramıyla ilgili metaforlar yanı yapılandırılmış bir formla belirlenmiştir. Veri değerlendirme yöntemi olarak içerik analizi kullanılmıştır.

Görüşmeler 15 Nisan 2023 – 30 Nisan 2023 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Çalışmada araştırmacıların gözlemlerine dayanarak dolaylı bir bulguya göre özellikle depremzede bireylerin depremzede olmayan bireylere göre bilişsel güçlükler yaşadığı tespit edilmiştir. Diğer bir ifadeyle depremzede bireylerle yapılan görüşmelerde kişilerin soruları anlamakta ve cevaplamakta zorluk yaşadığı tespit edilmiştir. Araştırmanın asıl amacına dönük bulgularına da bu durum yansımıştır. Depremzede bireylerin sorulara verdikleri cevaplar daha kısa, basit ve konuya tam odaklanmış değilken; depremzede olmayan kişilerin verdiği cevaplar daha uzun, karmaşık ve istenilen formata uygun durumdadır.

Hem depremzede olan hem de depremzede olmayan bireyler deprem için kıyamet, mahşer, felaket gibi benzetmeler yapmış ancak nedensel açıklamalar kısmında (Çünkü ...) depremzede olmayan kişilerin daha açıklayıcı ve amaca dönük cevapları olduğu tespit edilmiştir. Depremzede bireylerin açıklama kısmındaki cevapları daha ziyade bireysel tecrübelerine dönük olmuştur (“Çünkü ilk defa yaşadım.”, “Çünkü yaşarken böyle hissettim.” vb).

“Depremzede kişi” konusunda da yukarıda belirtilen duruma benzer bir tabloyla karşılaşmıştır. Bununla birlikte depremzede kişiler mülteci, çocuk, yoksul gibi kavramlarla eşleştirilmiş ve bunlar yerinden edilmişlik, kırılganlık, savunmasızlık, kaybolmuşluk gibi ifadelerle açıklanmıştır. Çalışmada yukarıda anlatılan metafor analizinin yanı sıra ilave sorularla da deprem kavramı ve olgusu anlaşılacak istenmiştir. Bu amaçla “Deprem denildiğinde aklınıza gelen üç şey” sorusuna yanıt aranmıştır. Bu soruda depremzede kişilerin hemen hepsi ölüm kavramını zikretmişken, korku ve kıyamet kavramları bu kavrama eşlik etmiştir. Depremzede olmayan bireylerde ise benzer şekilde ölüm kavramının yanı sıra bina, eğitim, tedbirsizlik, ihmal gibi kavramların olması dikkat çekmiştir. Deprem kavramının depremzede olan ve olmayan kişiler tarafından nasıl algılandığına ilişkin yürütülen bu çalışmada gruplar arasında bilişsel kavrayış farklılığı olduğu ve alınan cevapların zaman zaman örtüşse de temel düzeyde farklılaştığı görülmüştür. Depremzedelerin yaşadığı tecrübeye bağlı olarak bu olayın etkisinin güçlü biçimde devam ettiği diğer yandan depremzede olmayanlarda ikincil anlatının öne çıktığı ifade edilebilir.

II.Oturum: Afetlerin Toplumsal Gruplara Yansımaları

13:00 - 15:15

6 Şubat Depremlerindeki Afet Yönetim Süreçleri ve Sivil Toplum Kuruluşları

Prof. Dr. Gökhan Tuncel, İnönü Üniversitesi

Şehir hayatında iktidar ilişkilerinin şekillendirdiği siyasal yapılar ile menfaat ilişkilerinin şekillendirdiği ekonomik yapılar dışında, kar amacı gütmeyen gönüllüler tarafından kurulan sivil toplum yapıları bulunmaktadır. Bu sivil yapılar toplum hayatına dair birçok alanda faaliyet yürütmektedir. Bu faaliyetlerin büyük bir kısmı, kuruluş amaçlarına göre planlanmakta ve yürütülmektedir. Ancak hayatın akışı içerisinde olağandışı durumlarla karşılaştığında kamu kurumları ile piyasa aktörleri gibi sivil toplum yapılarının da faaliyetlerinde önem ve önceliklerin değişmesi söz konusu olabilmektedir.

6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli yaşanan iki büyük deprem büyük yıkıma neden olduğu dört il başta olmak üzere toplamda on bir ili etkilemiştir. Milyonlarca insanı etkileyen bu depremler sonrasında bölgede, ülkede ve uluslararası alanda faaliyet gösteren birçok sivil toplum kuruluşu depremin neden olduğu sorunların çözümü veya etkisinin azaltılması için yoğun bir çaba içerisine girmiştir.

Sivil toplum kuruluşları bireylerin, toplumsal grupların ihtiyaç veya beklentilerini karşılamayı, toplumsal sorunlara yönelik farkındalık geliştirmeyi, doğal yaşamın korumasına yönelik çalışmalar yapmayı amaçlamaktadır. Bu kuruluşlar bu amaçları gerçekleştirebilmek için özzerkliğin gereği kendi imkânlarıyla faaliyet yapabildiği gibi, başka kuruluşlarla ve özellikle de kamu kurumlarıyla birlikte faaliyet yapmaktadır. Kahramanmaraş merkezli depremlerin hemen ardından arama kurtarma çalışmalarını başta olmak üzere depremezdelelerin yeme, içme, temizlik, giysi ve barınma ihtiyaçlarının karşılanması yanında deprem bölgesinden insanların tahliye edilmesi için birçok sivil toplum kuruluşu imkânlarını seferber etmiştir. Sivil toplum kuruluşları depremlerin ardından geçen sürede ihtiyaç duyulan birçok alanda faaliyet göstermeye devam etmiştir. Yeme, içme, barınma gibi asli ihtiyaçlar yanında süreç içerisinde ortaya çıkan psikolojik, sosyal ve kültürel ihtiyaçların karşılanması için sivil toplum kuruluşları önemli çalışmalar yapmıştır ve de yapmaktadır. Özellikle psikososyal destek, eğitime devam edemeyen okul çağındaki çocukların eğitimi, sanatsal ve kültürel faaliyetler gibi depremezdelelerin moral motivasyonunu artırması açısından oldukça önemlidir. Ayrıca sahada yer alan bu kuruluşlar ihtiyaç sahipleri ile bu ihtiyaçları karşılama imkanı bulunan kişi, kurum ve kuruluşların buluşturulmasına aracılık ederek önemli bir boşluğu da doldurmuştur.

Deprem sonrasında sahada yer alan sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri kadar, bu kuruluşların yönetici, temsilci ve çalışanlarının gözlemleri ve deneyimleri de değerlidir. Dünyanın neresinde ve ne zaman olursa olsun kriz yönetimi politikası oluşturulmasında, kriz yönetiminin planlanması ve bu planların uygulanmasında sivil toplum kuruluşlarının edindiği bu birikimden yararlanılması gerekmektedir. Yapılacak bu araştırmada depremin ilk anından itibaren sahada yer alan sivil toplum kuruluşlarının üç aylık birikimi sistematik bir bilgiye dönüştürülmesi amaçlanmaktadır. Deprem sürecinde kriz yönetimi nasıl işledi? Nasıl işlemeliydi? Bu süreçte ne, nasıl ve kim tarafından yapılmalıydı? Ne, nasıl ve kim tarafından yapıldı? Deprem sonrası kazanılan deneyim, bundan sonrası ne için bir anlam ifade etmeli? gibi yan yapılandırılmış görüşme soruları aracılığıyla yaşanan bu depremler özelinde yapılacak araştırmaların, bundan sonra yaşanabilecek afetlere daha hazırlıklı olunmasına önemli katkı sunacağı düşünülmektedir.

II.Oturum: Afetlerin Toplumsal Gruplara Yansımaları

13:00 - 15:15

Depremzede Bir Sosyoloğun Deneyiminden Depremin Sosyolojisi ve Sosyal Psikolojisi

Prof. Dr. Vehbi Bayhan, İnönü Üniversitesi

6 Şubat 2023'de dünyada ilk görülen ve art arda yaşanan Kahramanmaraş merkezli depremler, 11 ili ve 13 milyon insanı etkilemiştir. Sadece deprem yaşanan bölge değil tüm Türkiye etkilenmiştir. Deprem salt jeolojik bir yeryüzü hareketi değildir, aynı zamanda sosyolojik ve psikolojik etkileri çok fazla olan travmatik bir gerçekliktir. Doğa bir bütündür, coğrafi yapı ile sosyolojik yapı karşılıklı ilişkisellik içinde ontolojik olarak var olmuşlardır.

Deprem yarattığı güvensizlik, normsuzluk, anlamsızlık çerçevesinde anomi ve yabancılaşmaya neden olmaktadır. İç ve dış güçler meydana gelmektedir. Hırsızlık başta olmak üzere suç oranlarında artışa, ailelerin parçalanmasına, ekonomik krizlere yol açmaktadır. Dezavantajlı grupların hayata tutunmasında sorunlar oluşmaktadır. Öte yandan jeolojik bir doğa olayı olarak deprem, bireyler tarafından dini gerekçelerle de açıklanmaktadır.

Depremin etkilerinden biri depremin kaos ortamının fırsatçılık için uygun alan oluşturmasıdır. Ev kiralari ve fiyatların yüksek oranlarda artışı, sürecin içinde yer alan nakliye ve geri dönüşümcüler için fırsatlar yaratmaktadır. Psikolog Philip Zimbardo tarafından geliştirilen "kırık camlar (pencereler) teorisi", deprem sonucu kentın ağır hasar alan ve terkedilen evlerin yağmalanması ile günümüzde de gözlenmektedir. Ağır hasar sonucu evlerin oturulmaz hale gelmesi evleri, hırsızlık ve suç eylemlerine açık hale getirmektedir. Bu sosyal psikolojik durum hafif hasarlı binalarda her an deprem olma riski ile evlerine giremeyenlerde görülmektedir. Sadece sokak lambaları yandığı, evlerin çoğunun hasarlı olduğu bölgede "kırık camlar teorisinden" müllhem, bir mekânda bir kişinin yaşaması ile diğer bireylerin de birbirinden güç alarak yaşamaya başlamasını getirmektedir. Mekanların fiziksel hasarı göç eden ve kalan ailelerde de açık olarak görülmektedir. Kayıpların çok oluşu ile aile yapısının parçalanması deprem sürecinde bireylerin psikolojilerini ve toplum içindeki bulunuşlarını da parçalı hale getirmiştir. Bu bildiride, depremi yaşayan bir sosyoloğun deneyiminden depremin sosyolojisi ve sosyal psikolojisi irdelenecektir.